

Nagykálló

Története:

Első említés 1247-ből való. A kálló szó korai Árpád-kori kötőszó, több vízfolyást neveznek így, a másik név eredete egyelőre megfejtetlen. A Biri és Kállay családok ősei osztoztak a nagyobb Kállón és a mellette levő másik Kállón, amelynek eredeti neve Fedémes volt. E szó az Árpád-korban a méhtenyésszel összefüggő építményt vagy kast jelentett. A Balog-Semjén nemzetség birtokközpontja a közeli Kállósemjén volt. Mellette egy Tótkálló nevű falu is van. Ezt a másik Kállót később Kiskállónak nevezik, megkülönböztetésül a nagyobbtól, amely az 1325-ben megerősített vásártartási jog alapján a Vásároskálló nevet is viseli. A XIV. században mint földesúri mezőváros némi önkormányzattal is rendelkezett; vására révén jelentékeny központ, általában a megye gyűlésének is színhelye volt. Vásárai jelentékenyek lehettek, polgárainak különböző felvidéki városok kereskedőivel voltak üzleti kapcsolatai, és a vásárokon nagy értékű áruk - főleg posztófélék - cseréltek gazdát. Zsigmond Kállay Jánosnak a havasalföldi hadjáratban kiállított bandériuma fejében 1427-ben megengedte, hogy az összes királyi regálé jogokat gyakorolja és a vásároskállói birtokához Bangatelek, Kistelek, Áldottkúttelek, Telekház, Medgyestelek, Nyírestelek, Pogányszer, Szilastelek, Ökörítőteleke praediumokat is hozzácsatolja. A XV. században Szabolcs megye legnagyobb települése volt. A XVI. Században jelentősége tovább emelkedett. 1560-ban Izabella és János Zsigmond hívei erősséget kezdtek itt építeni, amelyet Szolnok és Gyula eleste után a török hódoltatás megakadályozása céljából, 1574-ben királyi végvárként kezdtek kiépíteni. Az ismételt török rabló hadjáratok következtében azonban nagyon elnéptelenedett, és a vár felépítése után lakói a középkori településhelyet elhagyták, s a vár közelében építették fel házaikat. A XVII. század végén ezért Újkállónak nevezték, és bár lakói megfogyatkoztak, vásárközpont jellege megmaradt. A XVIII. században ipara és kereskedelme stagnált. 1747-ben Szabolcs megye székhelye lett. Amikor 1872-ben a megye székhelyét áttették Nyíregyházára, fejlődése még inkább visszaesett. Ezen nem segített az sem, hogy 1892-ben megnyílt a Nyíregyháza - Nyírbátor közötti vicinális vasútvonal.

Jellege:

A Nyírség közepén, sík területen, egy vizenyős, mocsaras terület védett, ármentes szigetén kialakult, a kora középkortól jelentős utak keresztezési pontján fekvő nagyközség. Két, korábban különálló település, a XIV. században már földesúri mezőváros Nagykálló és az ettől keletre települt Kiskálló összevonásából keletkezett. A XV. században Szabolcs legnagyobb települése.

A két rész különállása még ma is jól látható. Közöttük nagy, beépítetlen zöld terület helyezkedik el.

Az ismételt török hadjáratok következtében a népességében megfogyatkozott település a XVII. században a vár közvetlen közelébe húzódva részben átrendeződött, de a XVI. századi településszerkezeti formák megmaradtak. Tovább épül a nagy és hosszúkas, négyszög alakú térhez kapcsolódó, sűrű beépítésű, viszonylag szabályosnak mondható, sok utcás központ és az ezt lezáró körútról sugaras irányba leágazó utcák rendje. Utóbbiak a környékbeli településeket kötik össze Kállóval. Nagykálló ősi magja a nagyszabású, elnyúlt téglányú főtér, a magyar városokra ritkán jellemző téralkotású, melynek léptékét két régi és fontos épülete adja meg. Itt, és az innen északnak és délnek haladó utcáknál sorházas és laza sorházas beépítés figyelhető meg.

A ma is önállónak tűnő Kiskálló eredetileg egy utcás falu volt, ma szabályosnak mondható több utcás településrész.

REFORMÁTUS TEMPLOM ÉS HARANGTORONY

Jellege:

Tér bezárásaként emelkedik a hatalmas, középkori eredete sugalló, de valójában a XVIII. század elején épített torony. A mellette álló templom is a XVIII. század elején épült.

Külső:

Tégla alaprajzú, toronytalan homlokzattal. A homlokzat szélein két rézsút álló támpillér van. Támpilléres hajó és a nyolcszög három oldalával záruló, támpilléres szentély. Félköríves ablakok vannak a szentély és a hajó falán. A templom déli és északi oldalán egy-egy előépítmény van.

Harangtorony:

Különálló, háromemeletes építmény. A nagyméretű, négyzetes alaprajzú torony élein egy-egy támpillér. Falvastagsága szokatlanul nagy. A háromemeletes toronynak különösen a második emelete magas. Sima testén alul egy-egy kerek ablak van. A torony sarkait legömbölyítették, s az emeleket egymástól kettős tagolású párkány választja el. A harmadik emeleten lévő félköríves ablak fölött még egy, felezett ovális ablak van. A torony hegyes, órapárkányos sisakkal zárul, amelynek négy sarkán gombdíz foglal helyet.

Felszerelés:

Ikerserleg: Valaha aranyozott ezüst. Trébelt, vésett és cizellált díszítés: gazdag szalagornamentika, maszkos kartusok, angyalfejek.

Úrasztali pohár: Ezüst, aranyozás nyomaival. Hengeres két végén kissé kiszélesedő.

Fedeles kupa: Aranyozott ezüst. Domború, kerek talpán leveles füzér, hasábos testén fent és lent gyümölcskosarakkal váltakozó angyalfejek, amelyeket leveles oszlopok kötnek össze. Fedelén gyümölcskötegek; fogója plasztikus, pihenő szarvas.

Boroskannák: Főleg ónból, kupa alakúak.

Úrasztali kendő: Vékony száda, sarkaiban gazdag aranyhímzésű motívummal.

RÓMAI KATOLIKUS TEMPLOM

Jellege:

Utcasorba épített, késő barokk stílusú templom.

Külső:

Egyhajós, homlokzatból enyhén kilépő, háromszintes toronnyal. Erősen átalakított főhomlokzatán üres fülkék, a bejárat kapu felett Kállay-címer, enyhén íves oromzat. Szentélye félköríves.

GÖRÖG KATOLIKUS TEMPLOM

Jellege:

Út mentén álló, középkorias megjelenésű, egyhajós, toronytalan templom.

Külső:

Egyhajós, keskenyebb szentélye a nyolcszög három oldalával zárul. Homlokzata csúcsán szép kovácsoltvas kereszt.

Belső:

A síkmennyezete belső, valamint a szentély boltozata a múlt századi égés után készült. Szépen faragott kőkeretek díszítik a szentély ablakokat.

EGYKORI KISKÁLLÓI KÁLLAY-KÚRIA

A XVIII. században építtette Kállay János. Téglalaprajzú, földszintes manzárdtetős, tornácos épület volt. 1945 után lebontották.

MEGYEI IDEG-ÉS ELMEGYÓGYINTÉZET, VOLT MEGYEHÁZA

Jellege:

Tér oldalának lezárásaként emelkedő egyemeletes épület. A főhomlokzaton tört ívű oromzatokkal lezárt közép- és két sarokrízalittal díszített barokk stílusú középület.

Külső:

Egyemeletes, négyszög alaprajzú, zárt udvaros épület. Az eredetileg U alaprajzú épületet a XIX. század végén bővítették mai formájára, körülépítve az udvart, ahol az U alakú szárny földszinti és emeleti részein nyitott árkádok voltak.

Belső:

Hármas tagolású, boltozott előcsarnoka volt eredetileg, amelyet beépítettek. Földszintje középfolysós. Teknőboltozatos helyiségeit stukkók díszítik. Az un. nemesi feljárón balluszteres korlát vezet az emeletre, amely a középrízalít mögötti díszterembe ér.

NÉPI ÉPÍTÉSZET

Lakóház:

A ma legöregebbnek tudott épületeket vert fallal készítették, a vályog csak később terjedt el. A földpadlós helyiségek fagerendásak és deszkafödémesek. A tetőszerkezetek szarufásak. Fedéshez nádat, helyenként szalmát, újabban cserepet (néha bádogot) használnak. Az utcára véggel néző oromfalas vagy csapott nyeregvetős homlokzatok gyarorta egyablakosak.

A lakóházak két-négy osztatúak, a nagyobbak szoba (nagyház) + konyha (pitvar) + szoba (kisház) + kamra alaprajzúak. Szabadkéményes

pitvar még ma is található, de a régi tüzelő berendezés egyéb tartozékai már hiányoznak.

Gazdasági épületek:

Közülük az istállók a legnagyobbak, és a lakóházhoz hasonló szerkezettel épültek. A különböző rendeltetésű színek, a szegényebb portákon a fészerek faszerkezetűek. A faoszlopok köze deszkázott vagy kórófalas, ill. részben nyitott.

Készítette:

Láng Éva
III. rajz-víz.-komm